

EI LITA HYTTE KAN BRUKAST TIL MYKJE...

- historien om Grieghytta i Hardanger -

av Jardar Havikbotn

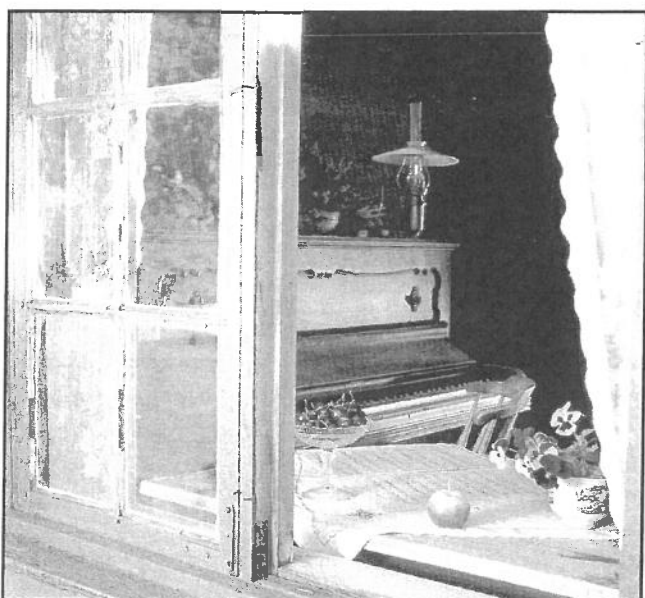
*"O, hvor findes sådant sted,
disse løvbekranste tanger,
med den fromme hyttes fred,
uden i din herlighed,
underdeilige Hardanger"*

Henrik Wergeland

Ein koseleg Boknagjeng-tur til Hotel Ullensvang i Hardanger i slutten av januar, inspirerte meg til å finna litt meir ut om den såkalla Grieghytta, som no står i hagen til det flotte hotellet der inne. Mange boknarar har høyrte om dette, og fleire trur at hytta blei laga her i kommunen og fungerte ei tid som hønsehus. Ingen av delene stemmer.

Hønsehus, ja, men det var på Grimo i Hardanger, tvers over Sørfjorden frå Lofthus, då kaptein Sigurd Juel budde der inne før han i 1886 gifta seg med Alida Margrethe Monsdatter Larsen i Føresvik og busette seg i Bokn. Då tok han nemleg hytta med seg, og ho havna på garden der Marie og Harry Vågshaug med familie bur i dag. Men la oss gå tilbake til byrjinga:

Då Nina og Edvard Grieg flytta til hotellfamilien

I ein brosjyre frå hotellet står det ved sida av dette bildet: I Edvard Griegs komponisthytte aner du inspirasjon til "Våren"...

Utne i Lofthus i Hardanger hausten 1877, fekk han sett opp ei lita komponisthytte på Eidnes-garden. Grieg likte ikkje at folk lytta mens han komponerte, og hytta blei plassert godt oppover fjellsida, 200 m ovanfor hotellet, for å vera sikker på å få arbeida uforstyrta. Ein kjent malar som budde på Lofthus på same tid, omtalte hytta som ein trekasse med plass for pianoet, ein ovn og Grieg sjølv. Den vesle hytta blei mykje nytta, og her blei nokre av dei største komposisjonane i

"Det var i en heldig tid for mig, at jeg solgte mit Hus, thi Lægerne har sagt at jeg ikke har havt godt av Opholdet derinde i Hytten".

Edvard Grieg

Solveig Søndeland voks opp med hytta på garden Heimdal. Her i huset sitt på Sunnaland med platte av hytta, kjøpt på Hotel Ullensvang.

Foto: JH

norsk musikk laga. Hardingane kalte hytta for "komposten", og til det sa Grieg: "I Sandhed et ildeklingende Navn på en Kunstnerbolig, men således døbte Bondesamvittigheten i Hardanger den lille Stue som jeg lot sette op under mitt Vinterhi derinne".

På Heimdal: - Her er spor etter hytta når ho stod 10 m nordvest av huset, seier Harry Vågshaug. Huset blei oppført av Mons Larsen, svigerfar til Juel.

Foto: JH

Harry og Marie med bilder og brev frå prosjektet i stua i "Juel-huset".

Foto: JH

Seinare blei hytta flytta ned til sjøen, 500 m nordover. Det blei gjort på dugnad av ca. 50 bønder der inne. Grieg hadde hytta i tre år, og i 1880 blei ho solgt for kr. 160,- til Ullensvang Præstegård, som dukkehus. Då sa Grieg: *"Det var i en heldig tid for mig, at jeg solgte mit Hus, thi Lægerne har sagt at jeg ikke har havt godt av Opholdet derinde i Hytten"*.

Hytta blei etterkvart seld på auksjon, til nettopp Sigurd Juel, som var kaptein i HSD. Han frakta ho altså over fjorden til Grimo der ho m.a. blei brukt til hønsehus, før ho blei frakta sjøvegen til Bokn. Akkurat kva tid dette skjedde, er usikkert, men i følge Harry Vågshaug og bygdebokforfattar Birger Lindanger fekk Juel skjøyte på garden i 1887. Året etter blei elstedottera Anna Cecilie fødd, i 1890 kom Sigrid Margrethe, og i 1892 Hjørdis, og i følge kyrkjebøkene blei alle ungene fødde i Bokn, og hytta blei brukt som leikehus for desse. Då stod ho rett ovanfor huset til Marie og Harry.

Juel og familien flytta frå garden i 1915, til Odda. Då

kjøpte Peder Torland garden. Han hadde tidlegare vore dreng for Juel, som 14-åring. Han dreiv forresten Bokn Landbrukshandel der frå 1917 og til Bokn Handelslag byrja, men det er ein annan historie. Solveig Søndeland kan fortelja meg at faren (Peder) fekk beskjed av Juel at hytta skulle brukast til vaskeri for HSD, og då blei ho flytta ned til Kvednabekken. Kor lenge ho var vaskeri, kan ikkje Solveig seia, men det var ei god stund. Ho hugsar godt brygga som HSD brukte når dei skulle henta klede sine. Solveig hugsar godt, der ho preikar i veg medan eg viser henne bilder frå Hardanger. – Akkurat sånn såg bordet ut, seier ho om det vesle bordet under vindauget. – Det var forresten i god stand, vindauget. Ho hugsar også huset ved Kvednabekken rundt 1925.

Då var ho sju år, og kan hugsa når dei ungene var med foreldra å vaska, tørka og pakka klede for HSD. Men mest var det leik for Solveig og tvillingbroren Einar. – Det var så kjekt når me fann småaure som gøynde seg bak steinane i bekken. Klede skylla dei også i bekken, derfor var komponisthytta frå Hardanger plassert atmed bekken som rann ut i Boknebergsjøen, rett sør for "Juelasjøen".

- Kaptein Juul var ein mektig mann, ein slik med tre, fire tenestefolk og med sølvsele

"Vi har fenge kjennskap til, at den gamle komponisthytta til Grieg, skal staa paa Dykkar eigedom. Det er fleire som no har uttalt ynskje om, at denne hytta bør koma attende til Ullensvang, der den stod fraa fyrst av".

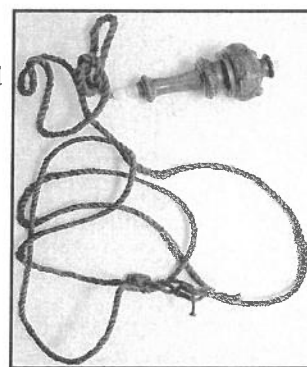
Frå eit brev 7. oktober 1947 frå Ullensvang Formannskap til Jakob Torland.

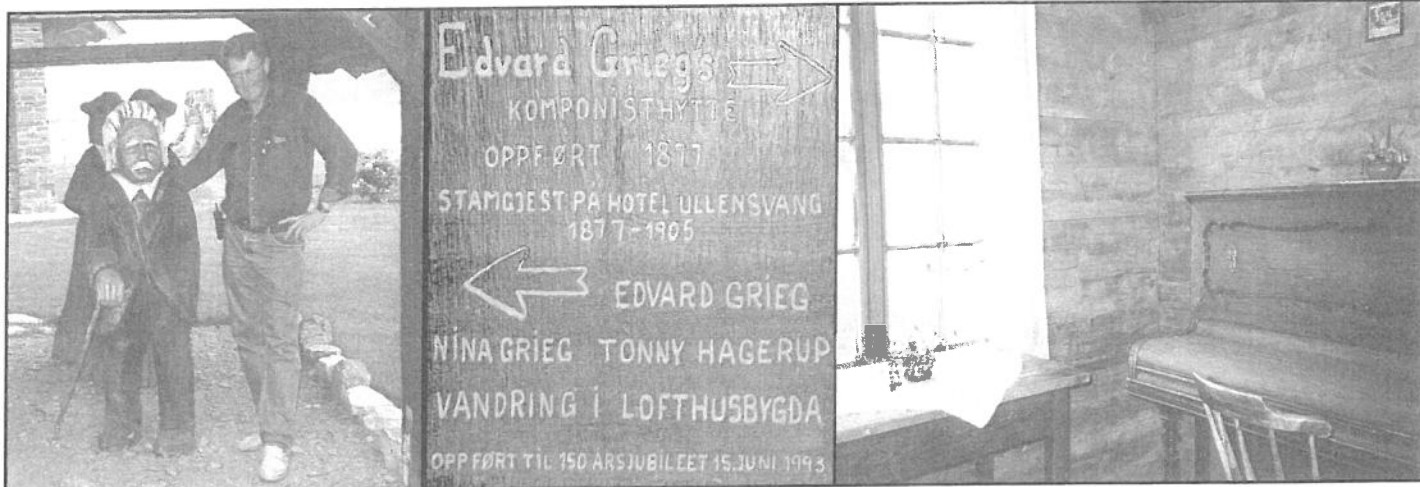
Peder Torland. Utlånt foto frå Harry Vågshaug

Sigurd Juel. Utlånt foto frå Asta Hognaland

Spor etter Juel på Heimdal: Alarmringe-klokka fru Juel brukte til å kalla på tenarane, sannsynlegvis kopla til eit batteri. Utlånt frå Marie og Harry Vågshaug.

Han skulle berre visst, Edvard Grieg, kva han stelte i stand med den hytta si.

Foto: Marie Vågshaug

Et skilt mellom hytta og figurane fortel oss m.a. at Grieg var stamgjest på hotellet frå det året hytta blei oppført til 1905, berre to år før han døde.

Foto: Kristi Laupland

Inne i hytta 1997: Det blei leita etter innrissingane frå Harald og Jakob Torland samt syskenbornet Elmar Eide, men ein antar at desse er blitt slipte bort. Sørfjorden i bakgrunnen.

Foto: Marie Vågshaug

på hesten på kyrkjevegen.

Solveig nemner at Magnus bokneberg, Hagbert Bokneberg og Anders Økland var drengar på Heimdal.

- Medan tenestefolket måtte eta på kjøkkenet, fekk den fornemme Juel maten sin i stua, gjennom ei luke frå kjøkkenet. Han var vel aldri på kjøkkenet, smiler Solveig medan ho hugsar det mor hennar fortalde om kap-

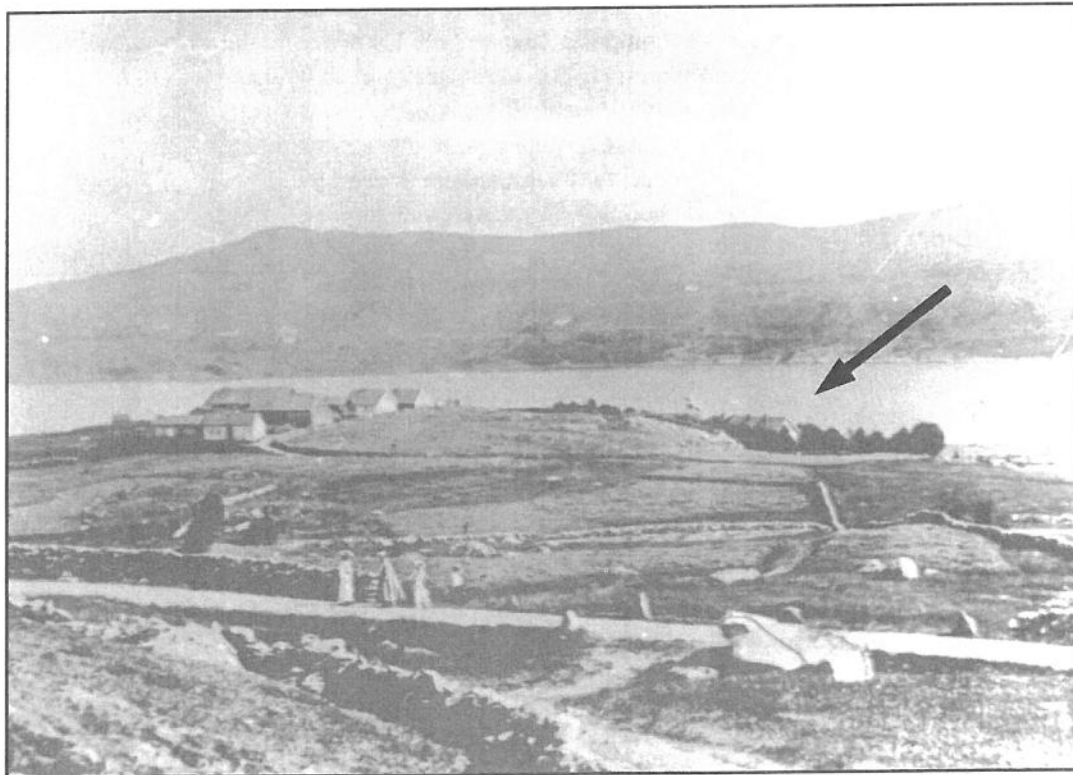
og spaserte på vegane rundt på garden. – Men dei ville aldri koma inn, kan Solveig minnst. Asta Hognaland hugsar også desse damene, og heime hos dei heng eit stort maleri av eit kjend bilde med dette motivet.

Solveig er forresten sikker på at hytta aldri blei nytta som hønsesus i Bokn. Ho og mannen Heine var ofte

saman med ungane og besøkte hytta i hotell-hagen. I byrjinga var ho ikkje låst, og dei var fleire gonger inne i henne. Men i dag er det andre tider.

Arne Ognøy er ein av naboane som også hugsar denne hytta på 1940-talet, og som unge var han ofte der inne og leika. Han kan hugsa at inne i hytta stod ein vaskekomfyr med tre, fire bein med ei store jerngryte oppå, og opp gjennom taket gjekk eit stort røyr. Solveig kan også opplysa om at hytta også blei nytta som tørkehus for dei næraste kvernhusa opp etter bekken, og kanskje har det vore rester etter korn på golvet som har fått hardingane til å tru at hytta blei nytta til hønsesus, også i Bokn.

Forfatter og handelsmann Sjur Lothe frå Haugesund "fann" hytta i Bokn, og tok initiativet til å få ho flytta tilbake til Hardanger. Formannskapet der inne sendte ein forespørsel til

Her går Juel-døtrene samt ei ukjend på vegen ned frå kyrkja. Ca. 1900, då dette bildet blei tatt, var det "klyngetun" på Sæbø. No står berre det fremste kvite huset, dei andre er flytta. Ein antar at den som har tatt bildet er på besøk hos kaptein Sigurd Juel (pil).

Foto frå bygdeboksamlinga

teinen. Døtrene til ekteparet

Juel søkte ofte tilbake til heimstaden sin, og Solveig snakka fleire gonger med dei "fine" damene som gjekk

Jacob Torland om å få kjøpa tilbake hytta. Dette var i 1947, og om hausten det året blei hytta kjøpt for kr. 400,- av hardingane. Ungdomslaget i Lofthus tok på seg oppdraget, og hadde også kontakt med museumsstyrar Thuestad i Haugesund i flytteprosjektet.

Hotelldirektør Utne sette meg i kontakt med 90 år gamle Einar Helleland, som bur i Lofthus berre 200 m frå hotellet. Og det viste seg at han hadde ansvaret for flyttinga, som skjedde våren 1948. Den kunnskapsrik Helleland, som lenge var formann i ungdomslaget der inne, hugsar dette svært godt, og har gitt meg, og kan

Arne Ognøy viser kor hytta stod.

Foto: JH

bekrefta mange av dei opplysningane eg har fått tak i til denne historia!

Den spreke 90-åringen, som var vanskeleg å få tak i p.g.a. snømåking store deler av dagen (!), kan fortelja meg at han var med m.a. ordføraren og såg på hytta i 1947, før han kom tilbake året etter og var vitne til at ho blei "riven", og alle tømrane merka. Han hugsar også at det stod eit skjul ved sida av hytta, men dette blei ikkje med inn til Hardanger. Det blei også tatt bilder, men Helleland har ikkje nokon av desse. Tømmeret blei frakta til kaien i Føresvik, der ein av båtane "Ullensvang" eller "Stord" frakta det til kaien på Lofthus, til plassen ho stod då Grieg solgte ho til Ullensvang Præstegård. Så blei tømmeret sett opp igjen, i rett rekkefølge, hytta fekk nytt golv og blei kleddt på nytt. Helleland trur også glasene er skifta, men meiner at srossene er dei originale!

Magnhild Are kan fortelja meg at ho godt hugsar sundagen i 1948 då den grønmalte, etterkvart berømte hytta blei teken frå Bokn. Sjur Lothe og ein frå Hardanger, kanskje det var Einar Helleland (?) kom opp til huset deira og spurte om dei hadde eit fotografiapparat. Det hadde dei, og Magnhild blei med ned til plassen. Ho hugsar også at Harald Torland var med. Sjur Lothe tok mange bilder, frå ymse vinklar. Magnhild og hytta blei også tatt bilde av, og Sjur

"Me kjem til Føresvik, søndag den 4. juni ein eller to mann, om ikkje noko kjem i vegen. Vonar De då kan hjelpe oss med riving og transport, til kaien. H.S.D. har lova å gå ekstra under Føresvik, for å ta hytta med".

Frå eit brev 29. mai 1948 frå Johan Opedal på Lofthus til Jakob Torland.

Lothe, som fekk filmen med seg, lova henne kopiar. Men ho

såg dessverre aldri desse bildene. Kanskje kan me få tak i dei eingong.....

Juli 1948 var det gjen-opning" av hytta, og stor fest i Lofthus. "Harmonien" i Bergen heldt konsert i hotellparken, og den allsidige og "flyttelystne" hytta blei overlevert til Lofthus Ungdomslag, som eig henne den dag i dag! Solveig fortel at ho og Jacob blei inviterte inn til denne festen, men kom seg ikkje avgårde. Helleland seier også at fleire opplysningar om "Komposten" er samla i eit skriv som ein finn i Samfunnshuset på Lofthus.

P.g.a. bygningar foran hytta, blei ho for siste gong flytta i 1962. No står ho altså i hagen foran hotellet, og ingen boknarar bør køyra forbi denne historiske hytta, eller unngå ho viss dei er gjester ved hotellet! Dette gjorde heller ikkje Marie og Harry i 1997. Då fekk dei, etter å ha sagt kven dei var, gå inn i hytta. Då leita dei m.a. etter innrissa boknanamn; Harald og Jacob Torland samt syskenbarnet Elmar Eide skal ha rissa inn namna sine, noko også Målfrid Kro Trosnavåg kan bekrefte. Marie og Harry fekk veta at namna sannsynlegvis var slipte bort.....

Gjennom arbeidet med denne tidkrevande artikkelen har fleire brikkar falle på plass, og den 123 år gamle hytta har altså vore både komponisthytte, dukkehus, hønsehus, leikehus og vaskeri på si ferd; Lofthus – Bokn – Lofthus. Det er det ikkje mange hytter som kan skilta med.

Eg vil takka alle kildene mine; Einar Helleland, Hotelldirektør Utne, Solveig Søndeland, Marie og Harry Vågshaug, Ingrid Torland, Arne Ognøy, Bjørg Alvestad, Magnhild Are, Asta Hognaland, Birger Lindanger, Solveig Ellingsen og Målfrid Kro Trosnavåg! I tillegg har eg brukt brosjyrer frå Hotel Ullensvang.

I eit dikt om gardane på Bokn, skriv Monrad Alvestad i første verset om denne hytta:

*På Sæbø stod et gammalt hus
som seint og sakte sokk i grus.
No er den reist som minnehall
for nordens største toneskald.*

Heile diktet kjem neste månad..